आशयं - गृहनाथस्य धर्मनिष्ठा

पश्चात्तापम्

"निर्मलासदनम्" नगरमध्ये स्थितः एकः वृद्धसदनः। सर्वदा शब्दरहितः वृद्धसदनः अद्य तु शब्दमुखरितः इव दृश्यते। बह्वः जनाः उद्याने तिष्ठति, बह्वः तु महानसे तिष्ठति। सर्वे अपि प्रसन्नवदनाः। कुतः ?... किमस्ति कार्यं....? आम्, अद्य तु विश्व वृद्धदिनमस्ति किल ? अतः तत्र वृद्धसदने दूरदेशस्थात् सर्वकलाशालात् बहवः विद्यार्थिनः तत्रस्थः वृद्धजनानां मिथः अभिमुखभाषणार्थं आगतम्। तेन उत्पादितः शब्दकोलाहलः वयं श्रूयते। अभिमुखभाषणार्थं आगतानां विद्यार्थीनां मध्ये एकः भवति गोविन्दः। स्म सः तु शान्तशीलः सर्वानां इष्टतमः विद्यार्थी चासीत्। कतिपयनिमेषानन्तरं सः उत्थाय वृद्धसदनस्य प्रान्तप्रदेशाः द्रष्टुं आगच्छत्। गमनसमये सः तत्रस्थः महानसे एकां विचित्रं दृश्यं अपश्यत्। तत्र स्थितः स्त्रीणां मध्ये एका विषादमग्ना भूत्वा उपविशति। "किमभवत्... अत्र सर्वे जनाः अपि अस्माभिः साकं भाषणं अकरम् परन्तु एषा कुत्र कुतः किमपि न वदति ? कुतः तूष्णीम् उपविशति ?" - गोविन्दः अचिन्तयत्। सः तस्य समीपे स्थितः अधिकारिं तं वृद्धां अधिकृत्य अपृच्छत्। सा तु

एवं अवदत् - 'सा तु अस्य वृद्धसदनस्य नवागता - श्रीमति पुष्पा' इति। 'मिस श्रीमति पुष्पा.... एतत् नाम: मया कदापि श्रुतम्' - एकवारमपि तस्य मुखं सूक्ष्मरूपे निरीक्षणं कृत्वा गोविन्दः पुनरपि अचिन्तयत् - 'एते वदनं, मया यत्रापि दृष्टम्?... परन्तु स्मरणा नास्ति यत्र दृष्ट दृष्टमिति...।' तत्रैव स्थित्वा गोविन्दः अचिन्तयत्। किञ्चित् निमेषानन्तरं सः आवदत् अवदत् - 'आम्, स्मरणा तु आगतम्, एषा तु सा भवति किल - या मां सप्तकक्ष्यां पठनसमये पुरस्कारसमर्पणार्थं विद्यालये आगतम्। एषा तु कथं अत्र प्राप्तम्...? किमभवत् तस्य?' एवं चिन्तयित्वा गोविन्दः तस्य समीपं अगच्छत्, तदा तं अप्र अपृच्छत् 'माता... जानाति मां। अहं गोविन्दः। भवत्याः हस्तात् पुरस्कारः स्वीकृतः पुरा। किमभवत्? भवति कथं अत्र प्राप्तम्?' माता इति श्रवणात् पुष्पा चिन्तायात् उद्धृतः। सा सा गोविन्दस्य मुखं दृष्ट्वा आवदत् 'आम्, अहं जानामि। त्वं कुतः अत्र आगतवान्?' इति। तथा गोविन्दः अवदत् - 'अहं भवत्याः साकं भाषणं कर्तुं आगतम्। भवत्याः विषादमग्नः मुखं दृष्ट्वा मम मनसि दुःखः संजातम्।

वदतु, किमर्थं भवति दुःखिता ? कथं अत्र प्राप्तम् ?"
इति । यदा गोविन्दः तस्य वचनाः असमापयत्,
तदा पुष्पा तं तस्य साकं शय्यागृहे अनयत । तदनन्तरं
तस्य जीवितं कथमासीत् इति वक्तुं आरभत ।

श्रीमति पुष्पा एकः धनिकवंशे जाता आसीत् ।
तस्य मातापितरौ तस्मिन् देशे विख्यातः धनिकाः
आसीत् । यद्यपि ते धनिकाः, तथापि तस्य गृहे शान्तिः,
समाधानश्च नासीत् । धनप्राप्त्यर्थं जीवितं स्वजीवितं ते
उपयुक्तम् । ते कदापि स्वपुत्रिं स्नेहलालना अदात्,
कदापि उत्तमरीत्या तं परिपालयन् च । तस्य जीविते
स्नेहस्य न कोऽपि स्थानमासीत् । केवलं धनम् ... ।
धनम् नास्ति चेत् जीवितं निरर्थकमेव - एतदासीत्
तस्य चिन्ता । बहवः वर्षाः अतीताः । पुष्पायाः विवाहं
समाप्तम् । सा विदेशे स्वभर्तुः साकं विदेशे केचन
उन्नतस्थानं सेवनं अनुष्ठीयते । तस्य भर्ता कृष्णन् नायर्
धनिकः भवति, अपि च सः दानशीलः, दयाशीलः च
आसीत् । तस्य द्वे पुत्राः आसीत् । यदा मातापितरौ
अज्ञायते, तत् सर्वं ते अनुसरणं अकुर्वन् । यद्यपि
कृष्णन् नायर् महाशयः दानशीलः, तथापि पुष्पा तु

लुब्धा आसीत्। सा ~~यद~~ तस्य समीपे यदा कंचन सहाय्यार्थं आगच्छति, सा तु तं किमपि न दास्यति। एतस्मात् कारणात् कृष्णन् नायर् - पुष्पायाः दाम्पत्यं संघर्षभरितं आसीत्। बहवः वर्षाः अतीताः। ~~तस्य~~ ~~द्वे~~ पुत्राः अपि स्वपत्नीपुत्रास एकस्मिन् दिने कृष्णन् नायर महाशयः हृदयाघात मृतः। तस्य मरणानन्तरं तस्य गृहस्य नाथा श्रीमति पुष्पायाः शिरसि अपतत्। परन्तु सा ~~तु~~ तु गृहनाथायाः उत्तरवादित्वाः सम्यक् रीत्या कदापि न कृतम्। सा सदासमये तस्य मित्राणां साकं इतस्ततः परिक्रमणं अकरम्। सा कदापि तस्य पुत्रं ~~स्नेहपु~~ स्नेहपूर्वं 'पुत्र' इति कदापि न आहूतवती। कदापि तस्य मानसिकसंघर्षाः श्रोतुम् उत्सुका आसीत्। तस्य मनसि केवलं धनस्य लाभं कथं भवेत्, कथं सर्वेषु उपरि धनिका भवेत् - एतत् आसीत्। एतत् रीत्या सा तस्य मातापितरौ समानं धनस्य लाभार्थं जीवितं आहूतवती। अतः तस्य जीवितसौख्यं अनश्यत्, स्वपुत्राणां स्नेहनं, ~~तथा~~ गृहनाथायाः कर्तव्यानां परिपूर परिपूर्णरूपेण कृत्वा तस्मात् उद्भ उत्पादितं आत्मसंतृप्तिः च सा अनश्यत्।

~~अत~~ तस्य स्नेहराहित्यस्यकारणात् तस्य पुत्राः अपि तं त्यक्त्वा स्वपत्नीपुत्रसमेतं विदेशं अगच्छत। सा तु गृहे एकाकी अभवत्। अतः अभयार्थमेव सा अस्मिन् वृद्धसदने आगतवती। यदा तस्य जीवितकथा ~~अम~~ समाप्तं तथा श्रीमति-पुष्पायाः नेत्रात् अश्रूणि अपतत्। अनन्तरं गोविन्दं प्रति अवदत् - 'पुत्र गोविन्द, त्वं कदापि धनस्य प्राप्त्यर्थं ~~मार~~ इच्छां करोतु। कुतः चेत् धनः, सुखं, एते सर्वे नश्वराः भवेत्। परन्तु परस्परस्नेहः, विश्वासः आदि तु अस्मिन् लोके अनश्वरा भवति। धनं कदापि ~~अस्मा~~ सुखजीवितं न दास्यति, किं केवलं शत्रुता, ईर्ष्या च धनस्य लाभाः। अतः, हे गोविन्द... ~~सर्वदा~~ धनस्य लोभं त्यक्त्वा, स्वकुटुम्बस्य साकं सुखजीवितं नयतु। यदि जीवितं धनप्राप्त्यर्थं अर्पयति चेत् आपत्काले अस्माभिः साकं सहाय्यार्थं न कोऽपि बान्धवाः न भवेत्' इति। अतः गोविन्दः ~~अवद~~ अवदत् - 'धनमेव भवत्याः जीविते कृतान्तः अभवत्। तदेव तव वदनस्य कारणं। परन्तु अद्य तव मनसि पश्चात्तापभारः अस्ति किल, तदेव बृहत्तरं प्रायश्चित्तं

अहं ~~वाक्~~ वाग्दानं ददाति, अहं कदापि धनमोही भवामि। इदं तु सत्यं।" "तदेव उत्तम उत्तमं। गच्छ पुत्र, मम सन्देशः तु सर्वत्र प्रसारयतु। मंगलं भवेत" इत्युक्त्वा गोविन्दं यात्रानुमतिं अदात्। ततः तदनन्तरं तं दृष्ट्वा ~~।~~ पुष्पा शिला इव विद्वरता प्रति दृष्ट्वा तत्रैव अतिष्ठत्।

आशयं- कदापि धनलोभिनः न भवेत्। तत् तु जीवितस्य सर्वनाशस्य कारणं भवेत्। अतः धनमोहं विहाय सर्वान् स्निह्यतु।